

SZÉKELY NÉPZENE ÉS NÉPTÁNC

SZERKESZTETTE
PÁVAI ISTVÁN ÉS SÓFALVI EMESE

Hagyományok Háza – Budapest
Pécsi Tudományegyetem – Pécs
Pro Énlaka Alapítvány – Énlaka

2018

MEGNYITÓ

**Tisztelt Professzor Urak, Elnökhelyettes Úr!
Tisztelt Igazgató Úr, Tanító Bácsi, Hölgyeim és Uraim!**

Tisztelt Konferencia!

Köszönöm szépen a lehetőséget, a meghívást, invitálást!

Engedjék meg, hogy személyes vonatkozásokkal kezdjem. Nyilvánvaló tény, hogy olyan nagy múltra visszapillantani, mint amit Müller Ferenc professzor úr tett a kiállítás megnyitása alkalmából, nincs lehetőségem és esélyem sem. Mindazonáltal nagy értéként tarthatjuk számon, hogy 2007 óta ez a kétévente megrendezésre kerülő tudományos konferencia célkitűzéseként egy székelyföldi térség, egy régió és azon belül egy település épített és szellemi kulturális örökségét kívánja bemutatni és láttatni a világ számára. Azt merem mondani, hogy ez egyedülálló kezdeményezés. Az egész magyar kulturális élet számára példaértékű az az összefogás, ami a tudósok és helytörténészek között létrejöhett Énlaka kapcsán. Hangsúlyoznunk kell, hogy ez a kezdeményezés mennyire előremutató, mennyire irányt ad a magyar kulturális életnek, mert számos értékőrző és nagyon komoly értékeket feltáró konferenciát és annak programját látjuk szembejönni magunkkal a fővárosi, budapesti konferenciaélet révén. A nagy egyetemi székhelyeket szintén – Pécsét, Szegedet, Debrecent és más városokat – jelentős tudományos aktivitás, koncentráció jellemzi. De mekkora vállalás azt megszervezni, hogy előadók és hallgatók eljőjenek ide Székelyföld közepére, az úttalan utakon megközelíthető kicsi faluba, Énlakára! Itt feltárni a múltat és regisztrálni, dokumentálni a jelent a legmagasabb szintű tudományos eszközökkel, mindezt közkinccsé tenni, ez egy olyan vállalás meglátásom szerint, melynek nincs ehhez fogható előzménye. Ilyen értelemben kell elhelyeznünk magunkban ezt a konferenciát, ennek a konferenciasorozatnak az értékét.

Személyes kötődésem ehhez a csodás falucskához mindösszesen annyi, hogy 14 esztendője – visszakerestem a korábbi jegyzeteimet, 2001-ben – a második általam végzett, a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott kutatómunka egyik állomásaként jutottam el Énlakára kalandos körülmények között. A Zeneakadémián doktori disszertációra készülve egyházzenei kéziratok nyomába eredtem, és Erdélyben számos unitárius parókián megfordultam, ahol a tudomány számára fel nem tárt kéziratokat sikerült megtalálnunk. Ezeket akkor mikrofilmre fotóztuk, és visszavittük Budapestre. A nagy anyag láttán áldott emlékezetű programvezető professzorom, Dobszay László, és témavezetőm, Szendrey Janka professzor asszony azt mondták, hogy minden technikai, pénzügyi segítséget biztosítanak, de a teljes lappangó kéziratanyagot tárjam fel. A kolozsvári unitárius püspökség, maga az akkori püspök úr is nagy segítségemre volt ebben a munkában. Végignéztük a térképet, elindultunk, és több utazással a 101 településnek a 80%-át sikerült végigjárjunk. Emlékszem, egy-egy ránk esteledő alkalommal sosem tudtuk, hogy a rákövetkező éjszakát hol töltjük, de

mindig voltak jóakarátú, segítőkész lelkipásztorok, polgármesterek, akiknél meg tudtunk szállni. Mindenhol fel kellett állítanunk a dokumentáló gépeket, a 3-4 faluban összegyűjtött leletanyagot lemikrofilmezni, egy nagy állványon állt a mikrofilmgép. Egy ilyen alkalommal mondtam, én még elszaladnék Énlakára, de már esteledett és szakadt az eső. Béreltünk egy négykerék-meghajtású Daciát, azzal hoztak föl minket ide, bekopogtattam a parókia ajtaján és ott ültek egy-egy pohár bor mellett az akkori unitárius tiszteletes úr – a mai tiszteletes asszony elődje – és mellette Illés Lajos művész úr és a felesége, Makai Lilla, akikről kiderült, hogy minden nyarat itt töltöttek. Nagy meglepetés ért, és ott leültettek, elmeséltették velem, mi is ez a program. Eddig a személyes kicsi történet.

Most kérem, engedjék meg, hogy röviden felvázoljam Önöknek, hogy a népzene és az egyházzene kapcsolatában milyen fantasztikus lehetőségek rejlenek. Honnan is tudjuk, hogy ez a két nagy terület egymásra erős hatással van. Nyilvánvaló, hogy ezt az előadók már cizelláltabban is el fogják mondani. Az összehasonlító népzene-tudomány volt az a diszciplína, amely Kodály Zoltán indíttatására egymás alá másolta a népdalok dallamtípusait. Az egymás alá másolt kottákból kiderült, hogy nagyon különbözőnek tűnő dallamokból egy egész családot lehet alkotni. A strófászerkezet alapján is, valamint a dallamvégek alapján is, kategóriákat lehet meghatározni. Ezen kategóriákban számon tartunk több mint 200 ezer népdalt. Hangsúlyoznom kell, hogy ilyen óriási népdalkincs egyetlen európai népnek sem áll rendelkezésére, ez csak a magyaroké, nekünk van ilyen gazdag népzenei örökségünk. Ezt a hallatlan örökséget rendszerbe foglalta az összehasonlító népzene-tudomány, feltárta ezeket a dallamtörzseket, és dallamcsaládokat hozott létre. Kallós Zoli bácsi jönni fog előadni, és ő majd remélhetőleg szóba hozza az újonnan megjelent életműkiadását is, hogyan tudott különböző törzseket bemutatni a népballadákkal és ezen belül a székely népballadákkal, ez egy nagyon erőteljes ág. Nagy kérdés, hogy az itteni dallamcsaládok hogy kapcsolódnak más műfajokhoz, más stílusrétegekhez, a népzene kívüli zenei műfajokhoz. Nagyon izgalmas kapcsolatokra derült fény, ez a tudás nem olyan régóta, talán egy fél évszázada áll rendelkezésünkre. Ennek nyomába eredni, és megtalálni azt, hogy hogyan hagyott lenyomatot az elmúlt ezer év során a népzeneben a műzene, illetve az egyházi zene, ez egy roppant különleges utazás. Láthatjuk, ahogy a csángó asszonyok által megszólaltatott, még mindig hallható, a nép ajkán tovább élő középkori mise- és szolozsmaének dallamkincse, dallamvilága beépül a paraszti népdalkincsbe. Ez a recitált középkori gregorián ének micsoda fantasztikusan összekapcsolódik a magyar népzene mélyebb rétegével, a recitáló, zsoltározó népdaltípussal. Egészen különleges, kimutatható egymásra hatással bírnak.

Majd a középkor után a reneszánsz, amely Mátyás korában a világ élvonalában volt, itt egy-másfél évszázad múltán már egy retrospektív irányként virágzott, amikor rég a barokkban élt Európa. Megfigyelhető, hogy visszamutatóan a reneszánszra, Erdély virágkorában, Bethlen, Bocskai, I. Rákóczi időszakában hogyan áll be a népi festészeti stílus a festett fakazettás templomépítészeti stílus mögé. Nagy kérdés az is, hogy az udvari zene, amelyet leginkább kéziratokból ismerünk, hogyan hatott a hangszeres népzeneire. Szép példa, hogyan nyomtatták ki az utolsó pillanatban például a középkori gregorián énekkincsnek a magyarra lefordított protestáns változatát 1636-ban, Gyulafehérváron, ezzel is inspirációt adva a népdalkincs gazdagodásának.

Oly sok réteg rakódik egymásra – inspirálva egyik a másikat – amiből aztán egyenként is levezethető, hogy milyen nyomokat hordoz egymásban a különböző rétegek találkozása. A reneszánsz után is jó példákat mutatnak a kutatók, hogy a barokk időszakban és a később-

biekben, a Rákóczi-dallamkör keletkezése időszakában, hogyan jött a komolyzene irányából az impulzus a népzenenek, hogyan hagyott élő és dokumentálható lenyomatot. Mondják a népzenebarátok, hogy ez a folyamat megállt. Az iszap a folyók mélyén, nagyon sokáig, hosszú ideig memóriaként őrzi a lerakódásaiban a különböző szennyeződések, a különböző korokból származó leleteket. Ugyanilyen formában a népzene az az érzékeny, szenzitív kulturális örökségünk, amiben ezek a zenei rétegek lenyomatot hagyva ott szerepelnek, és minden szépen megmaradt napjainkig is. Meggyőződésem, hogy ez a folyamat folytatódik. Amikor a televízió bekerült a háztartásokba, odáig jutottunk, hogy a kalotaszegi táncrendben a muzsikásoknak az ujjbegyében megjelent a friss csárdásban a Dallas című sorozat címenéje. Nem áll le ez a konzerváló, örökséget továbbörökítő tudása a népzene.

A népzene világát tehát a legmélyebb kulturális örökségünk, legmélyebb gyökereink. És egészen különleges esélye a magyarságnak, hogy az 1907-es években kibontakozott az a táncmozgalom, amelynek tudományos megalapozottsága kellett, hogy legyen. Szükség volt Martin Györgyre, Kallós Zoltánra, Andrásfalvy Bertalanra, Tímár Sándorra, Novák Tára és másokra, olyan emberekre, akik tudták, hogy mit látnak, tudták, hogy mit hallanak. Filmfelvételek készültek, kották, tánckották készültek, és ők is rétegeket tudtak megállapítani a népzenehez igazodóan. Aztán jött ennek az örökségnek az újratanítása, és divattá tétele a magyar társadalomban, az anyaország városi társadalmában. Ez fantasztikus tett volt szerintem. Azáltal, hogy az anyaországi fiatalok körében divattá vált, és a hivatalos rendszertől, a kommunista rendszertől különböző, kicsit zsvány, összekacsintós, a hivatalos kultúrpolitikától eltérő irány volt. A fiatalok ezért hátizsákkal jöttek Erdélybe – ez még az apáink kora – ők maguk is gyűjtötték a néptáncot, tanulták népzenezőként a különböző, akkor még utolsó pillanatban elleshető fordulatokat a primásoktól. Nyilván mi, akik a 90-es években lettünk egyetemisták és akkor már a felszabadult, Ceaușescu utáni Erdélybe érkeztünk, azt a borzasztó lelki terhet már nem kellett átéljük, hogy figyelve a házakat, hová ment magyarországi rendszámú autó, a Szeku megjelent rögtön. Ugyanakkor azt folytonosan átélhettük, hogy itt egy olyan archaikus és jogfolytonos rétege él a magyar kultúrának, amit talán a három részre szakadt Magyarországból egyedül Erdély területén örökítettek át eleink (a 16–17. században). Így ez egy jogfolytonos kultúra lehetett, amelyben persze újra kellett építeni bizonyos kulturális hídfőállásokat 1686 után. Igazából a 18. század az az időszak, amelynek a második fele az építészet terén, a magaskultúra, a zene vagy a közösségi élet szempontjából, de az irodalom és más műfajok tekintetében is újra az európai trendek irányába tudott fordulni.

Valójában tehát hatalmas kincs, ami itt Erdélyben van. Nem úgy érdemes rá tekintünk – nekünk, anyaországiaknak – mint egy élő skanzenre. Ez nem skanzen, ez valóban él és 1000 éves jogfolytonos örökségünket találjuk meg benne. Ezért hoztam korábban rendszeresen magam is osztályfőnökként osztálykirándulásra, gimnáziumi igazgatóként a tantesületemet, kóruskarnagyként a kórusaimat körutakra Erdélybe. Most aztán az államtitkári kabinetemet is Erdélybe fogom hozni csapatot építeni, hogy éljék át ezt az élményt, amit itt a kultúránk legfolytonosabb érintetlensége adhat.

Köszönjük, Énlaka! Köszönjük, Székelyföld! Köszönjük, Erdély! Az egész magyarság nevében főhajással tartozunk az Önök értékörzése előtt. És köszönjük a konferencia szervezőinek, hogy erre a programsorozatra itt sor kerülhetett. Valóban, ahogy professzor úr említette, a 70-es, 80-as években ki gondolta volna, hogy egyszer majd valaha, szabad Románia területén Erdélyben, mindnyájan együtt békésen, a székely zászló és a magyar zászló lobogója mellett magyar történelmi múltunk, kulturális értékörzésünk témái felett konfe-

rencián beszélgethetünk arról, hogy egyek vagyunk. Természetes, hogy ehhez kell egy olyan egységesülő akarat Magyarországon, hogy így érezzük magunkat, hogy jó együtt lennünk és jó magyarnak lenni. Kell egy olyan állami akarat, amely más politikát visz, mint amit egy korábbi állami akarat vitt. Nem kívánok aktuálpolitizálni, de ennyit engedjenek meg, hogy elmondjak, hogy azért 2004-ben a magyar állam viszonyulása az erdélyi magyarsághoz, a határon túli magyarsághoz egészen más volt, amikor még az akkori szocialista kormány vezényszavára a magyar állampolgárságot megtagadta az anyaország az itt élőkől. Talán úgy tűnt, hogy ezt a közös uniós tagság, s az esetleges majdani Schengen gyógyíthatja, de sok-sok barátommal, sok-sok könnyet ejtve, sok-sok pálinkát fogyasztva próbáltuk meg túlélni azt a 2004. december 5-ét. Az Úristennek nagy-nagy hála, mégis jött egy olyan népakarat, ami 2010 után azt eredményezte, amit ma megélünk. Nagy tisztesség számomra, hogy a magyar országgyűlés tagjaként megszavazhattam az új magyar Alaptörvényt, amelyben benne szerepel, hogy felelősséggel viseltetünk a határon túli magyarság iránt. Megszületett a könynyitett honosítási eljárás törvénye, amelynek keretében magyar állampolgárságot kaphattak azok, akik valójában sosem mondtak le róla, akiktől elvették ezt. Így született meg az a törvény is, amely által végre nemcsak csüggedünk június 4-én, nemcsak a sebeinket nyalogatjuk, nemcsak a földre szegezzük a tekintetünket, hanem együvé tartozásunkat ünnepeljük. A nemzeti összetartozás napján mégiscsak arra gondolok: erőforrás, hogy mi vagyunk egymásnak, valamint, hogy 15 milliós nemzetről gondolkodhatunk, ahogy Antall József mondta a rendszerváltáskor. Orbán Viktor pedig ezt a politikát magas szinten véghezvitte az európai ellenállással szemben.

Nem is mondok többet, mert azt hiszem, most már a tudományé kell legyen a szó. Örüljünk együtt annak, hogy immár van olyan intézetünk – a Nemzetstratégiai Kutatóintézet formájában –, mely ezt az együvé tartozást és stratégiai gondolkodást állami intézményként képes programok szintjén menedzselni. Az anyaország és a határon túli népcsoportok, különböző dialektusok, tájnyelvek egymás felfedezésére, expedícióra indulhatnak e programokban. Vannak tanuló programok, melyek keretében elindítottuk, hogy iskolások jöjjenek el, lássák meg, érezzék meg, milyen 700 km utazás után, hogy egyszer csak itthon vannak. Nagyon bízunk abban, hogy ez a friss jövő, amit 1-2 éve élünk át, nagyrészt ilyen civil kezdeményezések alkalmából, ez az énlakai konferencia, nagyrészt azon értékőrzők munkája által, akik itt ülnek a sorok között és az előadók sorát gazdagítják, valamint az állami akarat összekapcsolva adják a jövő számára az erősödő együvé tartozás esélyét.

A 21. századi Európában nagy viharfelhőket okozó migráció – újkori népvándorlás – nem tudjuk, milyen következményekkel jár majd a kontinensre nézve. Ebben az időszakban is ilyen saját identitású, saját kulturális gyökereinkben megkapaszkodó nemzet kell hogy maradjunk, és akkor talán a gyermekeinknek és az unokáinknak is lesz valódi, tartalmas jövője. Mindannyian ezért dolgozunk. Ady szavaival élve: „mégis győztes, mégis új és magyar” korszak legyen az előttünk álló időszak! A 21. század második évtizedében ezen kell fáradoznunk, és minden ilyen kezdeményezéssel ezt a célkitűzést alátámasztani.

Utolsó szóként engedjék meg, hogy én is köszönetet mondjak Visy Zsolt professzor úrnak annak apropóján is, hogy mindketten pécsiek vagyunk. Magyarországon a tudományos életben és magában Pécs városában is az ő jelenléte, tudományos kisugárzása, professzori iskolaépítő tevékenysége, a régészet tudományának megújítása, a világörökség ókeresztény emlékeinek feltárása, bemutatása, dokumentálása, ennek közkinccsé tétele mind nagyrészt

az ő érdeme. És most az erdélyi ókori római emlékek feltárásával csatlakozik ahhoz az óriási tervhez, melyben a Duna vonalának limesét világörökségként kapcsolná össze és mutatná be a különböző mai országokban, számos új régészeti eredményt is felmutatva. Emlékezetes, hogy az I. Orbán-kormányban – nagy tisztesség számomra, hogy elődömként is tisztelhetem – kulturális államtitkárként oly sokat tett a magyar kultúra felvirágoztatása érdekében.

Tisztelt Konferencia!

A következő napokra eredményes tanácskozást kívánok!

Isten éltesse mindnyájukat!

A konferenciát nagy tisztelettel és nagy örömmel megnyitom!